

СЛОВО ПРО ВІТАЛІЯ ЦИМІДАНОВА

Кажуть, що людей, яких не можна замінити, не буває. Ні, таки буває. Після того, як людина йде з життя, світ продовжує існувати, мов би все йде своєю чергою. Але світ стає інакшим, в ньому щось змінюється, викривлюється, зникає, щось відбувається за іншим сценарієм... Люди, яких не можна замінити, є. Одним із таких і був Віталій Циміданов.

Непоступливий, впертий, принциповий. Стрижень, довкола якого створювався цілий світ. Де б він не жив, де б не працював. На початку 1980-х, вже по закінченні університету і одруженні, Віталій оселився у містечку Мар'їнка неподалік Донецька. А за півроку по тому в Мар'їнці відкрили районне відділення КДБ. Віталій жартував: «Відкрили, бо тепер я тут живу». Хоча дисидентом він ніколи не був. Та в нього була своя правда – правда особистої долі, правда сім'ї, репресованого в 1930-ті роки діда. І таким він був з дитинства. Навіть школа не змогла його переламати,

перевиховати – так і залишився на все життя шульгою. На його польовій сумці, з якою він з юності, з перших студентських розвідок, пройшов не одну сотню кілометрів у пошуках старожитностей, було написано: Li Harvi. Загадковий на той час напис, бо він не одразу пов'язувався з реальним Лі Гарві Освальдом. Не думаю, що для Віталія то був кумир (таких він загалом не визнавав). Радше це був вигаданий образ людини, що шукає правду і своїми вчинками здатна змінювати світ, змінювати хід історії.

Віталій із золотою медаллю закінчив школу у рідній Макіївці, де вчився у спеціалізованому фізико-математичному класі. Але життєвий шлях він вибрав інший – археологію. Ще школярем часто їздив до родичів у Ростовську область, де й потрапив до експедиції Володимира Яковича Кияшка, що працювала поблизу Костянтинівська-на-Дону. Саме там, вірогідно, в його душу потрапило життєдайне насіння, що за деякий час пишно проросло.

В експедиції Кияшка Віталій засвоїв важливе правило: в польовій роботі та побуті всі рівні – фахівці та любителі, дорослі та діти. На всіх лежить своя доля відповідальності та співучасті у загальній справі. Його власні експедиції (десь п'ять сезонів поспіль він виїжджав зі школярами-гуртківцями) були саме такими – душевними, майже сімейними. Цю атмосферу згодом Віталій запровадив і в нашої експедиції відділу археології Донецького обласного краєзнавчого музею.

Він був закоханий в степ, у рідну землю. Не тільки тому, що його предки уруми (тюркомовна частина «приазовських греків») оселилися в цих краях ще наприкінці XVIII ст.

Це було щось більш глибинне. Віталій неодноразово говорив, що справжній археолог, який прийшов у цей фах за покликом серця, вибирає свій напрямок спеціалізації не випадково, а відчуваючи певний поклик крові, поклик далеких-далеких пращурів, чий голос виразніше забринить у серці: бунтарів народу богині Дани (так він у студентські часи називав носіїв зрубно́ї культури) чи мудрагелів-жерців скіфів, або ж пропахлих кінським потом половецьких воїнів.

Та й сама археологія для нього була не просто наукою і не тільки способом життя. У романтичні юнацькі роки Археологія (тільки з великої літери!) вважалася йому рудоволосою красунею, що манить, зваблює, з'являється у сновидіннях, вимагає служіння, але вміє обдарувати, наділити своїх вірних щасливою зіркою.

Віталій отримав таку зірку. Завдяки невтомній щоденній праці. Його робочий день розпочинався о другій-четвертій годині ночі. За будь яких обставин, і вдома, і в експедиціях. Поки вся експедиція ще додивлялася передранкові сні, він списував стос карток (такою була його манера письма: до останнього часу переважно писав на невеликих листках-картках, а потім передруковував) і варив незмінну гречану кашу. Її пахощі проникали у сні і поступово будили нас, і ми один за одним приєднувалися до Віталія і за горнятком ранкового міцного чаю обговорювали нові ідеї, що виникли у нього за цей час.

Його покликом було дослідження пам'яток зрубно́ї культури доби пізньої бронзи. Віталій зі зрубниками буквально увірвався в науку. Першою, ще студентською, темою його дослідження була «Зрубники на Балканах». Він вишукував рідкісні у Донецьку румунські видання, днями просиджував за словниками... І завдяки знайденим поодиноким фактам в його уяві поступово вимальовувалася неймовірна картинка: стрімкий рух за сонцем відважних кіннотників, які назавжди покинули свою батьківщину і невпинно рухалися у незвідані краї, долаючи тисячі кілометрів. Їх поява неймовірно вразила місцевих мешканців, які й століття потому розповідали про диких і мудрих кентаврів – людей, які злилися з кіньми і стали з ними одним цілим...

Логічним було питання: а що спонукало людей до переселень, до відриву від землі, яка їх породила і викохала? Карл Маркс свого часу написав: «Недостатній розвиток виробничих сил ставив громадян [держав Греції та Рима] у залежність від певного кількісного співвідношення, яке не можна було порушувати. Тому єдиним виходом з положення була вимушена еміграція». Але таке пояснення, що ґрунтується лише на економічних причинах, не влаштувало Віталія. Він взявся за книжки. Легенди, міфи та реальні історії, документальні свідчення і спогади окремих людей, різні часи і континенти (адже люди всюди однакові у своїх вчинках). Все акуратно занотовувалося на картки і класифікувалося. Врешті-решт постала картина, яка набагато перевершила за глибиною тезу Маркса, перетворену в радянські часи на один із догматів. Результати дослідження реалізувалися у розмовах з колегами, невеличких тезах і статті, яку Віталій надіслав до центрального етнологічного журналу. Статтю не прийняли, навіть промайнула резолюція, в якій із застосуванням експресивної лексики пояснювалося, що головними все ж є саме економічні причини. Та ця невдача для Віталія була неважливою, адже пошук продовжувався!

За умовною статистикою щодо виявлених причин міграцій, найбільше переважав соціальний конфлікт. Це наштовхнуло Віталія до нового погляду на події, що відбувалися у першій половині II тисячоліття до н.е. В археологічній літературі було визнано, що зрубна культура зародилася в Поволжі, а відти розповсюдилася на захід, аж поки носії цієї культури не заселили величезний степовий простір від Волги до Дніпра. Це було не поступове освоєння нових земель, а доволі стрімкий рух на захід (а також в інших напрямках), про що, зокрема, свідчили матеріали Маївського могильника у Подніпров'ї. Що ж сталося майже чотири тисячі років тому у поволзьких землях, щедрих на родючі чорноземи та чудові пасовища?

Віталій з перших років входження до археологічної науки почав збирати картотеку зрубних пам'яток. На той час (1970-1980-х), обмежений на технічні засоби, це робилося

перепишуванням даних на картки та фотографуванням ілюстрацій. Згодом дані переносилися у численні порівняльні таблиці. Віталій захопився математичними методами (ще б пак! згадаймо блискучу шкільну освіту!). З окремих розрізнених даних поступово виринав з небуття цілий світ. За сухими описами поховань поставали живі люди, кожен зі своєю історією, яка поступово складалася в історію народу. Віталій звернув увагу на те, що соціальна структура населення Поволжя повністю відповідає тернарній структурі індоєвропейських народів, виділеній французьким дослідником Жоржем Дюмезілем. Інша картина складалася за зрубними пам'ятками українського степу. Бо тут не було відомо жодного «воїнського» поховання (тобто з предметами озброєння). Чому так? Чому воїни не йшли на здобування нових земель? Віталій висловлює сміливу гіпотезу: в Поволжі на ранньозрубному етапі склалося певне потестарне утворення, домінуючою в якому була страта воїнів. З часом це призвело до внутрішнього соціального конфлікту, наслідком якого стала масова міграція невдоволених общинників та жерців. Ці події були настільки вражаючими, що, на думку Віталія, вони увійшли в міфологізований епос, відголоски якого дійшли до нас у осетинських оповідях про нартів та скіфських легендах про трьох братів та священні дари, відомі за «Історією» Геродота. Обґрунтуванню цих сміливих припущень Віталій присвятив кілька статей, опублікованих у провідних фахових виданнях України. Дізналася про них і наукова спільнота Осетії, де Віталія зарахували до одного з визнаних нартознавців.

Головна ж фундаментальна праця була присвячена аналізу соціальної структури суспільства «зрубників»: тисячі врахованих поховань, базова модель зрубного поховання, жерці та общинники, ремісники, жінки й діти, статуси та ранги, потестарні утворення, інсигнії влади і правителі різних рівнів, плутократія і соціальна злагода. Повз його увагу не проминала жодна деталь і кожній з них знаходилося своє місце у розгалуженій структурі. Критерії були настільки чіткими, що під час розкопок Віталій вже міг за першими ознаками зрубного поховання визначити склад та розташування інвентарю, чим приводив до священного трепету археологів-неофітів (гуру!).

Ідеї, гіпотези, пошуки поступово викристалізувалися у кандидатську дисертацію, а за деякий час – у монографію. А це щоденна, щоденна, щоденна праця. Дисертація готувалася у останні передкомп'ютерні роки, а отже кілька варіантів правок тексту на 180 сторінках плюс додатки (затвердження тексту у профільному відділі енеоліту – бронзової доби Інституту археології НАНУ проходило із запеклими дискусіями і непохитним відстоюванням свого розуміння історичних процесів), остаточний варіант у чотирьох примірниках – все це друкувалося на портативній машинці вдома (при цьому Віталій друкував одним пальцем, але доволі швидко). Терпіння і підтримка рідних, найперше, дружини Юлії, в цій ситуації були не менш звичайними, ніж сама робота над дисертацією.

Ідея видати монографію з'явилася, коли Віталій почав співпрацювати з Краматорським економіко-гуманітарним інститутом, який на той час очолював професор Лі Цзєгао. Інститут, де він викладав археологію та низку різних допоміжних дисциплін, тоді набирав обертів і завойовував ім'я, а відтак наука увійшла до його пріоритетних напрямків. Та поки Віталій підготував текст (вже комп'ютерну версію), одночасно вносячи правки, чималу кількість доповнень, посилок на новітню літературу, вийшла нова настанова: інститут готовий опублікувати монографію, але тільки українською мовою. Віталій не просто переклав, а фактично наново переписав текст, знову вносячи чимало доповнень. Проте в інституті за ті кілька років, які пішли на підготовку видання, почалися кризові часи і було вже не до науки. І тут відбулося несподіване: наш колега Анатолій Усачук запропонував Віталію свою спонсорську фінансову допомогу у виданні монографії в її російськомовному варіанті. За декілька місяців справу було завершено, а «свіженька» книга в м'якій обкладинці кольору *«ікри минтая»* (так це було зазначено у типографських накладних) буквально розлетілася по Україні, Росії, Казахстану і головних археологічних центрах Європи.

Почалося ж знайомство Віталія зі зрубними старожитностями ще у студентські роки з літніх сезонів у новобудовній експедиції Донецького університету. То були перші роки діяльності експедиції, самий кінець 1970-х. Всі – і штатні співробітники, і викладачі, і студенти – всьому тільки вчилися, хоча у багатьох вже був чималий досвід польової роботи. В експедицію, зокрема, прийшла Наталія Зарайська, яка у 1971 році працювала у складі експедиції Бориса Миколайовича Мозолєвського на розкопках скіфського «царського» кургану Товста Могила, де було знайдено всесвітньовідому пектораль. З Томська перебрався до Донецька Володимир Олександрович Посередніков і привіз безліч розповідей про далеку сибірську тайгу (з тайгою Віталій невдовзі познайомився й сам, бо по закінченні четвертого курсу поїхав з будівельними загонами до Тобольська). В експедиції все було цікаве, нове, відкриття чекали на кожному кроці. А ще неймовірна дружня атмосфера, курйози, пісні, жарти. Перші сезони експедиції були настільки яскравими, що назавжди залишилися в серці всіх, хто там побував, і стали легендою для прийдешніх поколінь. І не в останню чергу завдяки Віталію.

1980-ті позначилися для Віталія значними перемінами у житті: завершення навчання в університеті, одруження, переїзд до Мар'їнки, служба в армії (у військах ППО в Східній Німеччині), народження доньок Валі і Насті, робота в школі, а потому – у Петрівському районному домі піонерів та школярів. І все це паралельно з невтомними пошуками: кожний вихідний, кожного погожого весняного чи осіннього дня Віталій разом зі школярами-гуртківцями вирушав на археологічні розвідки, розплутуючи нескінченне павутиння степових річок і балок. Літо було присвячене розкопкам зрубних поселень на Сіверському Дінці: Зливки (у складі експедиції Михайла Львовича Швецова), Новоселівка-I і Новоселівка-II (власні розкопки), Діброва і Глибоке Озеро-II (у співпраці з Яковом Петровичем Гершковичем). Роботи на Глибокому Озері доленосного 1991-го стали для Віталія поворотними – він перейшов на роботу до краєзнавчого музею, а за кілька років переїхав у батьківський дім до Макіївки. На початку 1990-х були ще розкопки двошарового (добы пізньої бронзи і середньовіччя) поселення Ляпинська Балка на околиці Маріуполя і зрубного святилища «Караванна» під Донецьком. Наприкінці 1990-х – кілька сезонів роботи на багатошаровому поселенні Козача Пристань на Дінці, 2004-го – на поселенні Слов'яногірськ-Х. Було чимало відкриттів: нові пам'ятки (зокрема невеликі поселення бондарихинської культури), система розташування зрубних поселень у степу, пам'ятки на так званих *ковбаньках* (невеликих озерцях в широкій заплаві лівого берега Дінця), зольники на зрубних поселеннях, облаштування зрубниками жител на пісках (застосування своєрідного цементу!), культові комплекси, огорожі... На жаль, більшість матеріалів так і залишилися не виданими. Віталій охоче займався польовими дослідженнями, вчасно робив звіти, здавав знахідки до фондів музею, але публікувати матеріали йому було не цікаво. Проте з часом у нього виникла ідея видати кілька випусків музейного «Археологічного альманаха», присвячених поселенням доби бронзи на Донеччині (2004 року було реалізовано подібний проект, присвячений розкопанам курганам). Це був колективний труд, «левову частину» в якому виконував Віталій: зведення всіх даних щодо відомих поселень і видання матеріалів розкопок. Ударні роботи над зводом мали б відбутися 2014 року... Вже працюючи в обласному краєзнавчому музеї, наново зорганізованому в Краматорську, Віталій частково реалізував цей проект, видавши звід пам'яток донецького Подінців'я, дослідженню яких він фактично присвятив все своє життя.

... На його польовій сумці, про яку вже йшла мова, окрім різних написів, виділялася зірка з неіржавіючої сталі. Ми ніколи не говорили з ним, що означає та зірка, проте, видається мені, що то була імітація зірки американського шерифа. Віталій обожнював вестерни! Вони прийшли в його життя ще у дитинстві. Багато хлопчаків 1960-1970-х снили фільмами про Вініту та Чінгачгука, а образ воїна-індіанця, створений югославським актором Гойко Мітічем, був взірцем для наслідування. Так було і для Віталія. Він навіть у воду стрибав подібно кіношному Чінгачгуку або Зіркому Соколу, чим викликав чимале

захоплення у гуртківців, а в юності носив широкий пояс, на якому висів саморобний ніж у власноруч зшитих піхвах.

Віталій знав про індіанців Північної Америки, напевно, все. Так само, як і про підкорення Америки «білими», про «ковбойський період» історії Штатів. Він зібрав колосальну бібліотеку та кінотеку вестернів. Готував велику узагальнюючу працю, в якій епізодам з реальної історії «індіанських воєн» знаходилися відповідності у епосі, художній літературі та фільмах. Працював над книгою понад десятиліття, постійно щось переписував, переосмислював, та вона так і залишилася незавершеною... А ще в останні мирні роки до музею час від часу заходив дивакуватий чоловіча на ім'я Костя. Невисокого зросту, кремезний, знавець східних бойових мистецтв і великий шанувальник індіанців. Його так і прозвали – *Индеец*. Дискусії Віталія з Костиком-Індіанцем про те, яке з племен (скажімо, чіроки чи апачі) було більш славетним, могли тривати годинами.

Але чому зірка шерифа?!.. Одна з ключових фраз шерифа у вестернах: «Зі мною до міста прийшов закон!». Закон, порядок, справедливість – це те, що було для Віталія завжди важливим. Він був дуже чутливим до несправедливості, на якому б рівні вона не проявлялася. І готовий був стояти за правду. Інколи навіть викликав кривдників на двобій, а ще міг відвернутися від людини, хоч би й свого товариша, за якийсь безчесний поступок. А робота у відділі охорони пам'яток археології зробила слово «закон» дуже актуальним для всіх нас, бо вона полягала саме у наведенні правопорядку у сфері землекористування щодо пам'яток археології. Потяглися довгі роки кропіткої роботи, за якою поступово зникла романтика археології: вовтуження зі схемами землекористування і різноманітними картами, постійні виїзди на пам'ятки, переліки, паспорти, натурна перевірка земельних відводів, шурфування... Віддушиною були хіба що експедиції з розкопок курганів: Розкопана Могила біля Дружківки, Зінцева Балка біля Маріуполя, Русин Яр, Їжівка і Попов Яр-2 біля Костянтинівки. Остання експедиція, 2013-го, проходила на Слов'янщині. Це була група Марієнфельд, на розкопки якої «Відкритий лист» оформив Віталій... А вже на новому етапі життя, працюючи в обласному краєзнавчому музеї в Краматорську, він фактично замінив собою увесь наш відділ, виконуючи всі його численні обов'язки: поїздки на обстеження пам'яток, роз'яснювальна робота з фермерами, співпраця з районними відділами культури, земельні відводи, паспорти. Це було надзвичайно виснажливо, але часу вистачало і на невеликі розкопки, і на нові статті та видання, нові плани і проекти.

А ще Віталій був провокатором. У хорошу сенсі цього слова. Він підбурював інших до роздумів, вчинків, дій. І завжди сам був першим виконавцем і вів за собою інших. Якось на початку далекого 1984-го року Віталій написав мені захопливого листа про те, що в його улюбленому журналі «Знание – сила» розповідається про родовище золота на Донбасі, на Нагольному кряжі. «Уявляєш, а якщо ми там знайдемо поселення скіфів-золотошукачів або залишки майстерень?!» На Першотравень ми з Віталієм дісталися до села Дмитрівка на крайньому сході Донеччини, де річка Нагольна впадає до Міусу, і по цій річці піднялися за течією до села Бобрикове на Луганщині, в районі якого на початку XX століття намагалися добувати золото. Ми нічого не знайшли, за виключенням кількох фрагментів амфор салтівської культури доби середньовіччя. Водночас неподалік Дмитрівки, біля села Чугуно-Крепинка, почала розкопки університетська новобудовна експедиція. Під враженням листів Віталія, я мовби жартома попередив колег: «Ой, будьте уважні! Їдете у золотоносний район, буде у вас золото!» Так воно і сталося: в одному з курганів було знайдено сарматське поховання з коштовними прикрасами, оздобами одягу та посудом. А 1988 року там само, але на протилежному березі Міуса, біля села Зрубне було розкопано Передерієву Могили, звідки походить славнозвісний нині шоломоподібний золотий предмет із зображеннями скіфів. Для Віталія ця знахідка була знаковою, бо вона, на його погляд, ще раз (після гребня з Солохи) підтвердила існування у скіфів легенди про трьох братів і кривавий конфлікт між ними, який відображав суперечності у зрубному суспільстві Поволжя.

Ще 1979 року, коли Віталій тільки-но перейшов на третій курс, істфаку Донецького університету проводив Всесоюзну археологічну конференцію, присвячену дослідженню доби бронзи. Це було знаковою подією, бо вдалося не лише вперше побувати на справжній конференції (в ті часи вони проходили доволі рідко), а й почути виступи багатьох науковців – іменитих і початківців, познайомитися з тими, з ким у майбутньому Віталію не раз доводилося вступати у наукові баталії.

1981 року, завдяки красзнавцеві з Дружківки Миколі Гайтановичу Пергаллю і його синові Петру, ентомологу за фахом, було розкопано зрубний ґрунтовий могильник, де знайдено унікальну посудину з піктограмами і виразним зображенням букранія. З колективним (Віталій Циміданов, Володимир Горбов і Анатолій Усачук) повідомленням про цю знахідку було вирішено поїхати на конференцію до Куйбишева (нині – Самара). Там, зокрема, вдалося познайомитися зі славетним метром, знавцем доби пізньої бронзи, Єленою Єфимівною Кузьміною, чиї праці вони добре знали. Кузьміна радо підтримала революційну на той час інтерпретацію зображень на посудині, як міф про поєдинок Громовержця зі Змієм, чим надихнула на подальші дослідження. Щоправда, у подальшому Віталій не полюбував поїздки на конференції (хоча активно брав участь у всіх донецьких конференціях та ключових зібраннях фахівців доби бронзи у Перевальську та Дніпропетровську, кілька разів їздив до Харкова), віддаючи перевагу силі написаного і надрукованого слова. Проте в нього було велике коло спілкування, яке підтримувалося завдяки інтенсивному листуванню. Він завжди любив писати листи, для нього це було важливою потребою. Для прикладу, з армії він щоденно писав дружині Юлії два листи на 6-8 сторінках своїм розмашистим, не завжди зрозумілим почерком.

Віталій підтримував всіх початківців. Він радо робив тільки позитивні відгуки на роботи школярів-МАНівців, дипломи студентів, автореферати майбутніх кандидатів наук. Вважав, що кожен має право пройти офіційні рубежі якомога скоріше (в нього, навіть, було своє спостереження, що у працюючих, захоплених археологів від першої публікації до захисту проходить, як правило, 5-6 років). Але так само був вимогливий до наукових робіт, незламний у відстоюванні власних ідей, непримиримий до наукової кон'юнктури, зокрема, дуже критично поставився до нових тенденцій заниженого передаткування культур доби бронзи на підставі радіовуглецевого методу датування, запропонованого колегами.

Віталій працював над дисертацією у тісній взаємодії зі своїм науковим керівником – Віталієм Васильовичем Отрощенко, користувався його наробітками й базою даних, розвивав окремі положення. Та коли Отрощенко виступив з ідеєю розділити зрубну культуру на дві, Віталій дуже критично поставився до такого кроку. Для нього зрубна культура, принаймні на теренах від Дона до Дніпра, була єдиною. Також Віталій заперечував поширену в науковій літературі дефініцію *зрубна культурно-історична спільність* як сукупність кількох хоч і споріднених, але окремих культур. Проте якось в одній зі своїх статей вжив термін *зрубна культурно-історична спільнота*, або навіть коротше – *зрубна спільнота*. На зауваження, що слова *спільність* і *спільнота* є дещо різними за значенням, Віталій відповів, що слово *спільнота* почув у якійсь політичній передачі на радіо, і воно йому дуже сподобалося, бо передає згуртованість, єдність людей, а зрубники, на його думку, були саме такими. Почин Віталія був настільки емоційно потужний (наскільки це можливо в наукових роботах), що Віталій Васильович Отрощенко також почав вживати термін *спільнота*.

Віталій охоче сприймав нові ідеї, наробітки. Найбільше наукове захоплення викликала у нього ідея існування у первісних суспільствах потестарної організації (як і саме визначення). Для нього це було проривом у розумінні процесів стародавньої історії. Певний час слово *чіфдом* просто не сходило у нього з язика. Вірогідно, тому до Віталія швидко приклеїлося прізвисько *Чіф*, дане йому найкращим його товаришем ще із студентських років В'ячеславом Підобідом (їх разом ми називали *братами*). Проте в цьому прізвиську мимоволі відобразилися і роль Віталія у нашому товаристві, і його спосіб життя (не спартанський, а індіанський).

При всій своїй внутрішній суворості й замкненості в побутовому житті, Віталій був доволі відкритий в науці. Чи не половина його статей написані у співавторстві з колегами.

Найбільш успішне за результативністю співтовариство утворилося майже десять років тому, коли одна за одною почали виходити статті, присвячені аналізу різних категорій інвентарю або явищ культури доби пізньої бронзи – початку раннього заліза. Це був творчий тандем Віталія Циміданова, В'ячеслава Підобіда і Анатолія Усачука. Кожен у спільній праці виконував свою роль, грав свою партію. Настільки все було органічно, що здавалося – це праці одного дослідника. А оскільки прізвища у заголовку ставилися за абеткою, ми у розмовах між собою майже одразу скоротили їх до короткого – ПУЦ. Статті розійшлися по різних збірниках в Україні, Росії, Казахстані, а декілька були видані у Китаї та Монголії. Вже на початку 2014 року виникла ідея зібрати опубліковані статті та переробити у повноцінний збірник-монографію... Проте ПУЦи продовжували працювати навіть попри обставини, що склалися. Навіть на сьогоднішній день деякі їх статті ще знаходяться у друці.

Віталій завжди казав, що будь-які розповіді про минуле – це частина епосу, що поступово складається за загальними, визначеними фольклористами правилами: героїзації перебільшення, своєрідної акцентуації тощо. Ми постійно розповідали один одному або своїм колегам з інших установ історії про наші студентські роки, минулі експедиції, поїздки, конференції, події з життя відділу, музею. Це були елементи нашого епосу. І Віталій був у ньому одним із провідних Героїв.

Був, є і буде!

Ю. Полідович

Рис. 1. Фотолітопис Віталія Циміданова: 1 – вересень 1980 р., розвідка; 2 – листопад 1982 р., Донецьк (з І. Шрамко); 3 – жовтень 1981 р., Дружківка (з А. Усачуком, В. Горбовим, І. Шрамко та родиною Пергалло); 4 – травень 1985 р., Зливки (з дружиною Ю. Цимідановою).

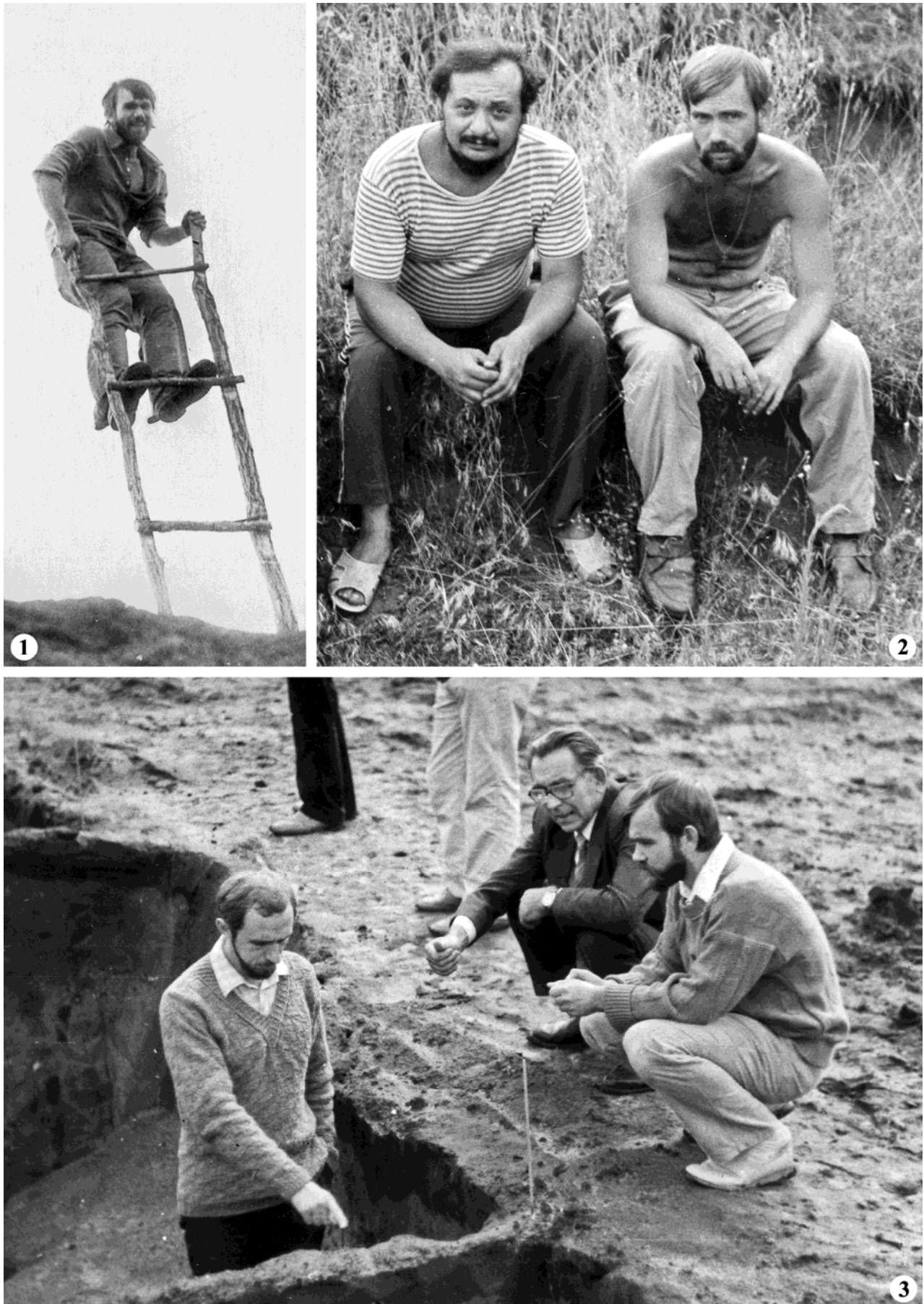

Рис. 2. Фотолітопис Віталія Циміданова: 1 – вересень 1980 р., Шевченко; 2 – серпень 1991 р., Глибоке Озеро (з Я. Гершковичем); 3 – вересень 1992, Богуслав (з Т.О. Шаповаловим і Ю. Полідовичем).

Рис. 2. Фотолітопис Віталія Циміданова: **1** – 2007 р., Керампром, розвідка; **2** – 2006 р., Іжівка; **3** – 2013 р., Марієнфельд (з В. Підобідом і А. Усачуком); **4** – 2006 р., Іжівка; **5** – 2004 р., Маріуполь; **6** – 2011 р., Донецьк.